

v tej knjigi pač nihče ne bo iskal sodobni vednosti ustreznega znanja o zgodovini Slovencev, marveč besedilo prelomnega pomena tako za slovensko zgodovinopisje kot tudi temeljnega pomena za oblikovanje slovenske narodne zavesti« (str. 382). Jaro Šašel je napisal pripombe (str. 351—374) k prvemu Linhartovemu zvezku, ki sega »od prvih sledov prebivalstva v deželi do prve naselitve kranjskih Slovanov« in ki ga je prevedla Marjeta Kos-Šašel, Bogo Grafenauer pa je napisal pripombe (str. 375—400) k drugemu zvezku, ki zajema čas »od prve naselitve kranjskih Slovanov do njihovega podjarmljenja po Frankih« in ki ga je najprej prevajal pokojni Alfonz Gspan, njegov prevod pa je »vnovič pregledala in ga marsikje popravljala« Nada Gspan-Prašelj.

Šašel pravi za prvi del, da je bil »Linhart v svojem času izreden historičen pisec, da ni le na tedaj doseženi višini, marveč se celo dviga nad njo« (str. 354). K temu meni Grafenauer, da je bilo obravnavanje rimske dobe »v Linhartovem času sorazmerno najlažji problem v vsem obdobju zgodovine našega prostora«, da pa je bilo v nasprotju s tem obravnavanje stanja starih Slovanov, vsebina drugega dela, »v tem pogledu najtežje vprašanje« (str. 380). Vilko Novak je označil Linhartov Poskus za »prvi zaokroženi, zelo vsestranski oris ljudskega življenja dela Slovencev z zgodovinskega vidika«. Grafenauer vidi Linhartov koncept zgodovine v težnji »postaviti v središče zgodovinskega prikaza vsakdanje življenje, posebej pri Slovencih pa življenje slovenskega kmeta« (str. 381). Etnologom se zdi Linhart eden pglavitnih predstavnikov slovenske etnološke misli v razsvetljenstvu in spominska plošča, odkrita ob 40-letnici etnologije na ljubljanski univerzi decembra 1980 v prvem nadstropju filozofske fakultete, nosi Linhartovo podobo. Po Grafenauerjevem mnenju je Linhartovo besedilo »gotovo tudi zelo pomemben vir za raziskovanje slovenskega ljudskega življenja konec 18. stoletja, njegovo delo spada spričo tega res tudi v okvir problematike razvoja slovenske etnologije, toda s tem pa seveda ni mogoče — kot se pri nas večkrat dogaja — spreminjati Linharta iz zgodovinarja v etnologa in celo v simbol etnologije« (str. 381). Naj bo že resnica na tej ali oni strani ali deloma na obeh in v nekem višjem stališču — v zvezi s to problematiko bi želel opozoriti na nekaj drugega, na to, kako je imel Linhart svoj čas za prelomno dobo. Pri Valvasorjevem delu je smatral za posebej dragocen prikaz »šeg in običajev Kranjcev« v 17. stoletju in je zatem napisal: »Splet različnih vzrokov in politično-reformni duh našega stoletja bosta povzročila, da bo izvirnost tega ljudstva počasi izginila, tedaj bodo le Valvasorjevi zapisi tisti, iz katerih nam bo moč spoznavati stare Kranjce« (str. 7 — v prevodu je namesto »počasni« po tiskovni pomoti zapisano »povsem«).

Ob odlično pripravljeni izdaji je treba obžalovati, da se je uredništvo odločilo, Linhartove slovenske navedbe ohraniti v povsem nespremenjeni tedanji obliki v bohorici. S tem so navadne slovenske besede odtujene današnjemu bralcu in bodo ponekod celo nerazumljive. Dopusčena naj bi bila vsaj transliteracija iz bohorice v gajico, pa tudi nekaj posodobljenja ne bi nič škodovalo, razen tam, kjer je tedanja pisava pomembna iz tega ali drugega razloga — v takih primerih pa bi si mogli pomagati z oglatimi oklepaji in pojasnili. Ali se ne bere okorno: »Da bi svoje izdelke posredovali drugim, so se sprva posluževali zamenjave, na kar meri še zdajšnji izraz *kupzhija*« (str. 290). »Da bi *Zelovez*, glavno mesto Koroške, izviral od *selo*, sam ne verjamem več« (str. 238). Marsikomu bo nerazumljivo, kaj je Belz, pojasnjen v opombi pod črto samo kot »grofija Flitsch« (str. 259).

Vasilij Melik

Franc Kos, *Izbrano delo*. Izbral in uredil Bogo Grafenauer; Ljubljana : Slovenska matica, 1982, 372 strani.

V preteklem letu nas je Slovenska matica razveselila s slovenskim prevodom Poskusa zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije A. T. Linharta. Sedaj pa smo dobili v roke še Izbrano delo Franca Kosa, zgodovinarja, ki je spadal v tisto generacijo še ne desetih zgodovinarjev, ki so slovensko zgodovinopisje v osemdesetih letih prejšnjega stoletja popeljali iz diletantizma v znanost in ki je znova odkrila medtem že pozabljeno Linhartovo koncepcijo zgodovine Slovencev.

Knjiga predstavlja in zajema le majhen del tega, kar je napisal in objavil Franc Kos. Glede na to, da je bila knjiga že pred svojim nastankom omejena po obsegu, je postavljala urednika Boga Grafenauerja pred nelahek problem, kaj izbrati in kaj izpustiti. Po tem, ko je bilo jasno, da ne pride v poštev pglavitna smer Kosovega dela — kritična izdaja zgodovinskih virov za slovensko zgodovino (pač zaradi svojega obsega) se je urednik odločil, da nam bo prezentiral ostale tri glavne smeri Kosovega znanstvenega dela. To so razprave, ki so posvečene zgodovini Slovencev od naselitve pa do leta 900 (Oblast Vzhodnih Gotov, Oglejski in graški škofje v začetku srednjega veka, Kdaj so Slovenci prišli v sedanjo domovino?, Prvi nastop Slovencev v zgodovini, O bojih med krščanskimi in poganskimi Slovenci v osmem stoletju, Slo-

venci za Karla Velikega, Hrvatsko-slovenska vstaja pod panonskim Ljudevitom, Od-lomek iz slovenske zgodovine 9. stoletja, Iz domače zgodovine — doba 843—867, Cesar Arnulf kot vladar po slovenskih deželah). Drugi sklop razprav v Izbranem delu je bolj heterogen in zajema razprave, v katerih se je Kos ukvarjal s problematiko sred-njega veka, pokažejo nam Kosovo zanimanje za mlajša obdobja in njegov interes za lokalno zgodovino, zlasti za zgodovino domačega loškega okraja in za zgodovino Go-riške in Gorice, kjer je preživel kot profesor svoja najplodnejša leta (Neljubi gosti pred tisoč leti — Madžari, Zgodovinske črtice o kranjski deželi, O osebnih imenih pri starih Slovencih, Slovenski »mansus« in slovenska »hoba«, Reformacija med Slo-venci, Zgodovinski pobirki iz loškega okraja, Doneski za krajevne kronike, K zgodo-vini Gorice v srednjem veku). Tretje, zadnje poglavje v Izbranem delu F. Kosa nam prinaša tri ocene (Zgodovina Tolminskega S. Rutarja, Kulturne slike s Kranjskega J. Ciperla, Neka ženitovnanjska pogodba iz 13. stoletja P. S. Leichta), v katerih se zrcali Kosov odnos do te vrste dela, kjer ni samo ocenjeval, ampak je tudi predstavil svoje poglede na nekatere momente slovenske historiografije in časa, v katerem je sam živel. Knjiga poleg tega vsebuje še študijo zgodovinarja Boga Grafenauerja o pomenu dela F. Kosa v razvoju slovenskega zgodovinopisja, pri čemer Kosa ni obravnaval samega zase, ampak ga je postavil v širši okvir, ki je pripeljal do nastanka sloven-skega znanstvenega zgodovinopisja in ki je zvezan z reformo šolskega sistema v habs-burški monarhiji po letu 1848.

Ce bi kot kriterij za Kosovo izbrano delo upoštevali uporabnost in veljavnost njegovih ugotovitev, bi bilo najsmotrnejše knjigo napolniti s krajevnogzgodovinskimi študijami, ki so izgubile najmanj veljave, toda širšemu bralstvu le-te niso zanimive. Na drugi strani pa nam opravljeni izbor poleg poglobitnih smeri Kosovega dela kaže tudi, kako se je Franc Kos razvijal kot zgodovinar in kako se je postopoma osvobajal uporabe zastarele literature in se vse bolj opiral neposredno na zgodovinske vire.

Jedro izbranega dela so razprave, ki jih je F. Kos napisal za svojo »Zgodovino Slovencev« do leta 900, ki pa kot knjiga ni nikoli izšla: leta 1896 je Slovenska matica postavila v svoj program »Zgodovino slovenskih pokrajin«, F. Kos naj bi napisal zgo-dovino za obdobje od 500 do 1282. Po treh letih je 1899 F. Kos sporočil Matici, da je knjiga že bolj ali manj pri kraju in bi obsegala okoli 500 strani. Toda Slovenska matica je objavlo odklonila kot prestrokovnjaško in F. Kos je prenehal sodelovati v njenih publikacijah. Sedaj, po osmih desetletjih, se tako Slovenska matica z izdajo njegovega Izbranega dela oddoljuje spominu svojega dolgoletnega sodelavca, zlasti pa dejstvu, da je leta 1899 odklonila objavo njegovega najzrelejšega dela.

Marsikje je Franc Kos s svojimi dognanji postavil trdne temelje kasnejšim raz-iskovanjem, ki so pripeljala do širšega pogleda na družbena dogajanja tistega časa. Zlasti neprecenljiva je njegova zasluga za slovensko zgodovinopisje v tem, da je zbral, uredil in izdal vire za prvih 750 let domače zgodovine. Seveda je tudi razumljivo, da je razvoj zgodovinopisja, zlasti s pritegnitvijo novih vrst virov in uporabo novih me-tod dela nekatere Kosove trditve in ugotovitve zavrgel ali popravil. V pričujočem sestavku bomo skušali pokazati, katere Kosove ugotovitve se ne skladajo več z rezul-tati sedanje historiografije, pri tem pa se bomo omejili (čeprav ne na vse) na raz-prave, ki jih je Kos namenil za svojo »Zgodovino Slovencev do leta 900«, pritegnili pa bomo še razpravo o madžarskih vpadih v prvi polovici 10. stoletja.

V razpravi **Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino?** je Franc Kos ob-računal s teorijami o slovenskem avtohtonizmu, katere je v njegovem času zlasti zagovarjal in propagiral Davorin Trstenjak. V glavnih smereh Kosova dokazovanja trdno stojijo še danes, pripomniti pa je treba: Langobardi niso prišli v Panonijo že leta 527 (str. 74), ampak leta 546, kar je F. Kos kasneje tudi sam spoznal, in to tudi popravil (Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I, 1902, št. 36). Prav tako je napačna njegova trditev, da so v 6. stoletju pred prihodom Slovanov v Noriku živeli Bavarci, ki so jih nato Slovani potisnili nazaj (str. 74, 78, 79). Na tem prostoru so pred prihodom Slovanov živeli romanizirani staroselci. L. Hauptmann¹ je na pod-lagi študija geografske razporeditve slovanskih in neslovanskih toponomastičnih sle-dov na Zgornjem Avstrijskem ugotovil, da je slovanska kolonizacija starejša od ba-varske in da gre pri toponomastičnih sledovih bavarskih kolonistov večinoma za koloniste 9.—11. stoletja, medtem ko je prvi slovanski sunek s severa ali severovzhoda prišel v ta prostor že okoli 550—580. Napačno je tudi Kosovo enačenje imena Karan-tanija — Gorotan (gorata dežela) na str. 80 in 158, kajti ime Karantanija ni slovan-skega izvora in ga v Alpe niso prinesli Slovani (B. Grafenauer, Zgod. slov. naroda I, 359 sl.). Papež Gregor I. je leta 600 sporočal solinskemu škofu (Gradivo I, št. 131), da so začeli Slovani skozi Istrski vhod (Istriae aditum) siliti v Italijo. F. Kos ta Istrski

¹ Les rapports des Byzantins avec les Slaves et les Avars pendant la seconde moitié du VIe siècle, Byzantion 4, 1927/8, 137—170; glej tudi B. Grafenauer: Naselitev Slovanov v Vzhodnih Alpah in vprašanje kontinuitete, Arheološki vestnik 21/22, 1970/1, 21, isti: Zgodovina slovenskega naroda I, Ljubljana 1978², 283.

vhod enači z Istro (str. 85) oziroma severno Istro (str. 112), vendar je verjetneje, da ta vhod predstavlja področje Postojskih vrat in Vipavske doline, kjer je imela Italija »largius patentem et planissimum ingressum« po Pavlu Diakonu.² Precej ohlapna je tudi F. Kosova kronologija, ki se dotika obrskega ogrožanja Karantanskih Slovencev za časa Boruta. Kos je datiral te dogodke v leta 743–765 (str. 88); res pa je, da je kasneje to svojo trditev sam popravil v čas med 743 in 748 oziroma okoli 745.³ Težko bi se strinjali s Kosom, da je CBC (Conversio Bagoariorum et Carantanorum) »jako zanesljiv vir« (str. 90). Dejansko je to zelo tendenciozen spis, ki ga je Herwig Wolfram lepo označil kot »Belo knjigo salzburške cerkve o uspešni misiji v Karantaniji in Panoniji,⁴ je pa seveda za našo zgodovino 8. in 9. stoletja najpomembnejši vir. F. Kos je tudi verjel v oglejsko legendo, da spadata Hermagoras in Fortunat v Ogleju v 1. stoletje. V resnici gre za dva sirmijska mučenca iz 4. stol. (glej opombe k Izbranimu delu F. Kosa izpod peresa urednika B. Grafenauerja, str. 369).

Tako v razpravi, v kateri je obračunal s teorijami o slovanskem avtohtonizmu, kot v članku **Prvi nastop Slovencev v zgodovini** postavlja F. Kos naselitev Slovanov v vzhodne Alpe v čas med 568 (odhod Langobardov v Italijo) in 595 (pohod bavarskega vojvode Tasila I. v Sclaborum provinciam); str. 80, 103. Današnja historiografija je to Kosovo datacijo popravila dvakrat (glede literature glej zgoraj navedene razprave L. Hauptmanna in B. Grafenauerja): 1) F. Kos je pri naselitvi Slovanov v vzhodne Alpe mislil, da je le-ta potekala samo z juga, dejansko pa je prvi val v ta prostor prišel s severa oziroma severovzhoda skozi Moravska vrata že okoli 550 (glej kronološko tabelo o naselitvi Slovanov v vzhodnih Alpah in Panoniji v Zgodovini Slovencev, Ljubljana 1979, str. 104). Med 550 in 580 sledi nato širjenje Slovanov s severa ob Murici in zgornji Muri v notranjost vzhodnih Alp. 2) Glede naselitve Slovanov, ki so bili pod obrsko nadoblastjo, smo danes podrobneje poučeni in je kronologija njihove naselitve bolj precizirana. Tako sledi glavni sunek obrskih Slovanov v vzhodne Alpe šele po padcu Sirmija v obrske roke l. 582 in do okoli l. 590 osvojijo zgornje Podravje in Posavje. Zgornje Posočje je bilo verjetno naseljeno s strani Slovanov v zadnji tretjini 7. stoletja, slovanski val pa se do tretjega desetletja 8. stoletja nato razširi še vsaj na del Beneške Slovenije, medtem ko je močnejšo slovansko kolonizacijo v Vipavsko dolino — podobno kot v Istri — verjetno prineslo šele frankovsko obdobje (Stih-Persič, ZČ 35, 1981, 333–341). Okoli leta 625 (F. Kos v Gradivu I, št. 146 napačno datira ta dogodek v čas okoli 610; glej M. Kos, ČZN 26, 1931, 231) so Langobardi osvojili slovanski okraj Zellia do kraja Medaria. Kosu pomenijo Zellia zahodna Brda, Medaria pa Medano v Brdih (str. 116 sl.), kar je napačno. V resnici gre za slovanski okraj v dolini Ziljice in morda ob zgornjem toku Bele vse do Megvarij (o tem soglašajo vsa novejša literatura; glej npr. B. Grafenauer, Slovenci na zahodni meji, Prešernov koledar 1977, 100). V poglavju o kralju Samu F. Kos meni, da je bil slovanskega rodu. Čeprav se da s takšno trditvijo marsikaj lažje razložiti, se zaradi pomanjkanja virov tega ne da dokazati in je možno, da je bil tudi frankovskega rodu (B. Grafenauer, Zgod. slov. naroda I, 350). Prav tako F. Kos ne priznava odvisnosti vesti o Samu v CBC od Fredegarja, kar je prvi dokazal že J. Goll, Samo und die karantanische Slaven, MIOG 11, 1890, 443–446. Hkrati pa je treba poudariti, da M. Kos (CBC, str. 23) meni, da je v poročilu o Samu v Konverziji vpleteno vendarle tudi narodno izročilo Karantancev.⁵ Po propadu Samove plemenske zveze so karantanski Slovenci ostali svobodni, medtem ko je prostor južno od Karavank prišel ponovno pod obrsko nadoblast. F. Kos je menil drugače, in ni priznaval obrske nadoblasti nad temi Slovenci (str. 127 sl.). Vendar pa nas obrska sosesčina z Langobardi prepričuje ravno nasprotno o tem, da so pač morali biti Obri tudi v zgornjem Posavju. Leta 663 so Obri na langobardski poziv prišli v Furlanijo ter si jo nato tudi nameravali prisvojiti (Gradivo I, št. 177). Obrska namera po prisvojitvi Furlanije bi bila nerazumljiva, če ne bi imeli z njo teritorialnega stika po svojem ozemlju. Pa tudi frankovska vojska, ki je leta 791 napadla Obre iz Furlanije, je komaj dan hoda od furlanske meje naletela na obrski ring (Gradivo I, št. 281; glej B. Grafenauer, Ustoličevanje..., 475 sl.). Ko nam F. Kos opisuje boje med Langobardi in Slovani leta 705 za pašna področja, najverjetneje ob zgornji Nadiži (str. 129), enači langobardskega schuldhaisa z županom (Gradivo I, št. 195), vendar institucija langobardskega schul-

² Historia Langobardorum, ed. G. Waitz, MGH SS in usum scholarum, Hanoverae 1878, II, 9. Literatura: L. Hauptmann: Politische Umwälzungen unter den Slowenen vom Ende des sechsten Jahrhunderts bis zur Mitte des neunten, MIOG 36, 1915, 231; B. Grafenauer, AV 20/21, 1970/71, 19; isti, Proces doseljavanja Slovena na zapadni Balkan i u Istočne Alpe, Posebna izdanja ANU BiH 12, 1969, 41; M. Kos: K poročilu Pavla Diakona o Slovencih, ČZN 26, 1931, 210; P. Stih-J. Persič: Problem langobardske vzhodne meje, ZČ 35, 1981, 335.

³ Gradivo I, št. 220, op. 1; glej še M. Kos: Conversio Bagoariorum et Carantanorum, Ljubljana 1936, 25 sl.

⁴ H. Wolfram: Conversio Bagoariorum et Carantanorum, Wien–Köln–Graz 1979; glej tudi M. Kos, CBC 104 sl.

⁵ Glede literature o Samu glej zlasti B. Grafenauer: Novejša literatura o Samu in njeni problemi, ZČ 4, 1950, 151–169; isti: Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev, 1952, 471, op. 421.

dahisa pomeni poveljnika podeželskih garnizij izven utrjenih gradov — v našem primeru Čedad.⁶

Ob razpravi **O bojih med krščanskimi in poganskimi Slovenci v osemem stoletju** je treba pripomniti: potok, ki je leta 770 (Gradivo I, št. 239) delal slovensko-bavarsko mejo med Lienzom in Innichenom ni bil Mühlbach (str. 143) ampak Kristenbach (B. Grafenauer, Ustoličevanje..., 473; isti, Zgod. slov. naroda I, 309). S tem, da ima F. Kos slovenskega kneza Vojnomira za naslednika Valtunka, ga hkrati postavlja v Karantanijo. Hrvatsko zgodovino (F. Šišić, Povijest Hrvata u vreme narodnih vladara, Zagreb 1925, 303) ga je npr. imelo za slavonskega kneza. L. Hauptmann (MIOG 36, 1915, 267/68; isti, Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, I/4, Wien 1929, 340) pa je na podlagi tekstne kritike analov iz Lorch in Chronicon Moissiacense dokazal, da je spadal knez Vojnomir v Posavje. Razni Kosovi očitki glede zgodb iz časa pokristjanjevanja na račun Megiserja (str. 147 sl.) veljajo pravzaprav M. G. Christalniku, kajti Megiser je njegovo »Historia Charinthiaca« le skrajšal in predelal v svoje »Annales Carinthiae« (glej F. Kos, Izbrano delo, 370; B. Grafenauer, Struktura in tehnika zgodovinske vede, 1960, 218).

V razpravi **Slovenci za Karla Velikega** je F. Kos omejil Kranjsko (Carniola) le na »deželico ob Savi med Karavankami in Julijskimi planinami«, ki »takrat ni bila dosti večja od današnje Gorenjske« (str. 160). V resnici pa je zajemala vse zgornje Posavje s porečjem Savinje (Zgodovina Slovencev, 1979, zemljevidi na str. 125, 127 in 133). Panonija, dežela, v »kateri so prebivali pred tisoč leti Slovenci«, naj bi po Kosovem mnenju imela svojo južno mejo na Savi (str. 160). Če je F. Kos s tem mislil na Spodnjo Panonijo za časa Pribine in Koclja in na celotno južno mejo na Savi, se je motil. Meja je tekla po Dravi, saj posavska Hrvatska ni bila združena s Spodnjo Panonijo; dalje proti vzhodu — v Sremu, kjer so bili sosedi Bolgari, pa je bila meja Spodnje Panonije res na Savi (L. Hauptmann, Mejna grofija Spodnjepanonska, Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede I, 1923, 345 sl., 351). Hauptmann je v isti razpravi natančno določil tudi mejo med Spodnjo in Zgornjo Panonijo (F. Kos po Rabi in Repce, str. 160), ki je potekala od Donave po Rabi navzgor, južno od Savarie zapustila to reko in nadaljevala naravnost proti zahodu (glej tudi zemljevid v Zgod. Slovencev, 1979, 127, 133).

Kosovo mnenje o razdelitvi slovenskih dežel med Obrsko in Furlansko marko v razpravi **Hrvatsko-slovenska vstaja pod panonskim Ljudevitom** je napačno (str. 165, 174, 177). Po njegovih izvajanjih je pod furlanskega krajišnika spadala Koroška (pod katero Kos razume tudi velik del Kranjske), Istra, Liburnija, Dalmacija in pokrajine med Dravo in Savo; pod Vzhodnega prefekta pa ozemlje med Donavo in Dravo (Spodnja in Zgornja Panonija, Vzhodna krajina). Dejansko pa Koroška ni spadala pod furlanskega vojvodo, ampak pod oblast vzhodnega prefekta. Na drugi strani pa je segala Furlanska marka še preko Drave in je obsegala Spodnjo Panonijo do Rabe, vzhodnemu prefektu pa je ostala Zgornja Panonija. Zato tudi ob upravni reformi leta 828, ko je bila Furlanska krajina razdeljena na štiri grofije, te niso mogle biti Koroška, Furlanija, Istra in Spodnja Panonija med Savo in Dravo (str. 174/75), ampak so nove štiri grofije bile: Furlanija, Istra, grofija ob Savi in Spodnja Panonija severno od Drave. Hkrati pa sta bili slednji dve vključeni v Vzhodno prefekturo, meja Italije pa se je spet pomaknila nazaj na kraške prelaze.⁷ Ingo ni bil, kakor je mislila do pred kratkim tudi ostala slovenska historiografija, predstavnik domačega karantanskega plemstva oziroma legendarna osebnost (str. 166), ampak, kot je dokazal H. Wolfram (CBC, 96 sl.), salzburški duhovnik, ki je deloval v Karantaniji pred koncem 8. stoletja. Drava je postala cerkvena meja med Oglejem in Salzburgom v Karantaniji med leti 802—807; najverjetneje 803 (L. Hauptmann, CJKZ II/1920, 219, 221) in ne šele 810 (str. 166). Grof Salacho, ki ga omenja Konverzija v zvezi s Pribino, verjetno ni sedel na »sedanjem spodnjem Stajerskem« (str. 177/78), ampak na današnjem slovenskem ali hrvaškem ozemlju južno od Save (M. Kos, CBC, 76).

K razpravi **Iz domače zgodovine (doba 843—867)** bi bilo pripomniti samo, da je Pribina hkrati s podelitvijo vsega, kar je prej imel v popolno last, postal tudi mejni grof v Spodnji Panoniji (str. 190) in da »ad Keisi« v CBC ni Kisek (Güns, Köszeg) ampak Kensi, kar je za določitev severne meje Spodnje Panonije odločilnega pomena (za oboje L. Hauptmann, Mejna grofija Spodnjepanonska, 319, 335).

Blatograd (Mosaburg, Mosaburg, Gradivo II, št. 286, 293) v razpravi **Cesar Arnulf kot vladar v slovenskih deželah** ni Možberk na Koroškem (str. 223, 228, 229) ampak Blatenski kotel ob Blatnem jezeru v Panoniji. Dotakniti se je treba tudi vprašanja razširitve Velikomoravske države za časa Svetopolka na ozemlje južno od Donave, to je v Panonijo. F. Kos je menil, da je Svetopolk po končani vojni 884 z Arnulfom dobil

⁶ F. Schneider: Die Entstehung von Burg und Landgemeinde in Italien, Berlin 1924, 115—127; M. Kos: K postanku slovenske zapadne meje, Razprave Znanstvenega društva 5/6, 1930, 352.

⁷ L. Hauptmann: Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi, CJKZ 2, 1920, 210—250; Zgodovina Slovencev 1979, 126 sl.

v svojo oblast Panonijo med Dravo in Donavo, vendar naj bi Arnulf obdržal spodnjo Panonijo okoli Blatnega jezera s Blatenskim kastelom (str. 225/27, 232). V slovenskem zgodovinoписju je obveljalo mnenje, da Svetopolkova oblast ni segala na jugu preko Donave.⁸ Dejansko pa ta problem še danes ni zadovoljivo rešen in zato še zmeraj prevladujejo v literaturi različni pogledi na to vprašanje; navajajo se argumenti in protargumenti o Svetopolkovi oblasti v Panoniji južno od Donave v osemdesetih letih 9. stoletja. Zato kljub sedanjemu mnenju v slovenskem zgodovinoписju ne moremo Kosovih izvajanj označiti ne kot pravilna, ne kot napačna.⁹

Kot so pokazali leta 1921 odkriti *Annales Iuvavenses maximi* (MG SS 30/2, 742), je bil Svetopolk tisti, ki je prvi poklical Madžare zoper Arnulfa (881), šele nato jih je Arnulf uporabil proti Svetopolku (892). Kos je pač razumljivo zaradi nepoznavanja vira menil, da je Arnulf prvi uporabil Madžare proti Svetopolku (str. 234, 248). K letu 898 omenjajo *Annales Fuldenses* nekega Priznolava (MG SS I, ... Priznolawo, quodam Sclavo duce), ki ga ima F. Kos za Braslava (str. 237), ki je od 896 imel v svojih rokah Spodnjo Panonijo in ozemlje med Dravo in Savo na današnjem Hrvaškem. Vprašljivo je, če imamo lahko tega Priznolava za Braslava. Fuldski anali, ki poleg zapisa v Čedadskem evangeliju (Gradivo II, št. 328: De terra Brasclauo) edini poznajo Braslava, dosledno zapisujejo njegovo ime kot Braslav (884: Postea veniente Brazlowoni duce; 892: de regno Brazlowonis; 896: Brazlowoni, duci suo), sedaj leta 898 pa naj bi se naenkrat pojavil kot Priznolawus. Pa tudi ni bil Braslav »quodam« Sclavus dux, kot imenuje vir I. 898 Priznolava, ampak je bila v njegovih rokah od leta 896 združena vsa obramba vzhodne meje ob Donavi proti prodirajočim Madžarom. Zato lahko imamo za zadnjo gotovo omembo Braslava v zgodovinskih virih le tisto iz leta 896.

Kot zadnjo si bomo po bližje ogledali še razpravo o Madžarskih vpadih (Neljubi gostje pred tisoč leti), čeprav ne spada več v sklop razprav, ki jih je Kos namenil svoji »Zgodovini Slovencev do leta 900«. Neargumentirana je Kosova domneva, naj bi Slovenci Madžare ob njihovih pohodih v Italijo celo podpirali (str. 253). O tem nam ne poroča noben zgodovinski vir. Precej bolj verjetno je, da je to ozemlje ob stari rimski magistrali Petovio—Emona—Aquileia bilo izrazito prehodno (Durchzugsgebiet; B. Homan, *Geschichte des ungarischen Mittelalters I*, Berlin 1940, 104), na kar bi kazalo tudi dejstvo, da razen kraja Vogrsko, ki pa je že na meji Furlanije, na našem ozemlju ni nobenih toponimov, ki bi nas spominjali na Madžare, medtem ko jih imamo v Italiji več (G. Fasoli, *Le incursioni Ungare in Europa nel Secolo X.*, Firenze 1945). Kolikokrat so Madžari dejansko prešli naše ozemlje na poti v Italijo, še danes ne vemo natančno, Kosovo število 7 (str. 255) pa je gotovo premajhno (primerjaj že s kronološko tabelo v *Zgod. Slovencev*, 1979, 151). Reginovo sporočilo o tem, da so Svetopolkovi sinovi le malo časa in nesrečno vladali, ne spada k letu 904 (Kos, str. 258) ampak k letu 894 (MG SS I, 894 Circa haec etiam tempora Zuentibold... diem clausit extremum; cuis regnum filli eius pauco tempore infelicer tenuerunt...) Danes vemo, da so leta 907 Madžari odločilno premagali Bavarce pri Bratislavi (*Ann. Iuvav. maximi*, MG SS 30/2, 907: *Bellum pessimum fuit ad Brezalauspurc*), kar Kos (str. 259, 262) še ni mogel vedeti. Za konec še, da je vest pri Megiserju o madžarskem vpadu na Korosko I. 889 izmišljena le v toliko, kolikor je napačno interpretirana. K letu 889 nam Regino v svoji kroniki res poroča »...deinde Carantanorum, Marahensium ac Vulgarum fines... irrumpunt«, vendar se to nanaša na poznejši čas, najverjetneje okoli leta 900, kajti v istem sporočilu beremo tudi »...non solum memoratae regiones, verum etiam Italiae regnum ex permixta parte devastatum est.« Prvi vpad v Italijo pa je, kot je znano, bil šele leta 898 (glej Marquart, O. c., 527).

Peter Štih

⁸ L. Hauptmann: Uloga velikomoravske države u slavensko-njemačkoj borbi za Podunavlje, *Rad JAZU* 243, 1932, 244; B. Grafenauer: Ob 1100-letnici slovanske rokopisne knjige, *ZC* 17, 1963, 191 sl.; isti: *Zgodovina slovenskega naroda* II, 109.

⁹ Od V. Novotnyjevega dela *České dejiny I/1*, Praga 1912, velja v češkem zgodovinoписju, da je Panonija spadala v osemdesetih letih 9. stol. k Velikomoravski državi: Dvornik, *The Slavs, Their early History and Civilization*, 1956, 99; L. Havlik, *K otázce karolínské kolonizace a slovanského osídlení na území dnešních Dolních Rakous v 9. století*, *Slovanské historické studie* III, 1960, 74 sl.; Bořivoj Dostál, *Das Vordringen der grossmährischen materiellen Kultur in die Nachbarländer*, *Zbornik Magna Moravia*, Praga 1965, 369 in zemljevid na str. 417. Mnenje o Velikomoravski oblasti v Panoniji pa lahko zasledimo tudi pri drugih avtorjih: M. Mitterauer, *Karolingische Markgrafen im Südosten*, *Archiv für österreichische Geschichte* 123, 1963, 166 sl.; J. Marquart, *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Leipzig 1903, 118; E. Dümmler, *Über die südöstlichen Marken des fränkischen Reiches unter der Karolinger*, *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* 10, 1853, 48 sl. in drugi. Drugače menijo npr.: S. de Vajay, *Der Eintritt des ungarischen Stammesbundes in die europäische Geschichte* (862–933), Mainz 1968, 21; C. A. Macartney, *The Magyars in the ninth century*, Cambridge 1930, 148; A. Bartha, *Hungarian Society in the 9th and 10th Century*, *Studia Historica* 85, Budapest 1975, 85.